

MEDEDELINGENBLAD
van de
NEDERLANDSE WERKGEMEENSCHAP
voor
INDIVIDUAL PSYCHOLOGIE

17e JAARGANG

OKTOBER 1967

Redactie: J. A. Delhez, Oosterbeek
J. Vinkenborg, Bilthoven

Redactieadres: Mevrouw L. M. C. Richard-Stuurman
Pippelingstraat 60, Den Haag, Telefoon 68 34 22

Dr. W. OESTERREICHER OVERLEDEN

Op 5 augustus overleed te Amsterdam op 65 jarige leeftijd ons kernlid, tevens docent, Dr. W. Oesterreicher.

Reeds enige tijd wisten we, dat de gezondheidstoestand van Dr. Oesterreicher minder goed was en hij waarschuwde ons, dat zijn arts vond, dat hij rust moest nemen, zodat hij mogelijk in het nieuwe jaar geen cursus zou kunnen geven. Hij gaf echter toestemming om hem voor een korte serie in het programma op te nemen in de hoop, dat dit nog zou lukken. Toen de programma's gedrukt waren, vernamen we reeds, dat hij in 't ziekenhuis opgenomen moest worden en in géén geval cursus zou kunnen geven. Dat de toestand echter zo ernstig was, dat hij reeds vóór het begin van het nieuwe cursusjaar van ons heen zou gaan, had niemand van ons verwacht.

In Dr. Oesterreicher verliezen we niet alleen een goede docent, maar vooral ook een zeer gewaardeerd medewerker en vriend. Iedereen mocht hem graag. En dat, terwijl hij eigenlijk met niemand speciale nauwere banden aanknoopte. Hij was buitengewoon bescheiden, maar had voor iedereen een vriendelijk woord.

De lezingen welke hij in de loop der jaren voor onze Werkgemeenschap hield ademde ook steeds deze bescheidenheid, maar tegelijkertijd een warme menselijkheid en zij gaven blijk van zijn brede belangstelling ook op kunstzinnig gebied.

Hij was een der weinigen uit onze Werkgemeenschap, die in Weenen nog in direct contact met Adler en zijn kring had gestaan.

Als psychiater in Amsterdam stond hij midden in de praktijk en in de cursuslessen vroeg hij patienten om hun belevenissen te vertellen. De behandeling van deze ziektegeschiedenissen was steeds bijzonder instructief en ook hier trof weer het warme contact, dat hij met zijn patienten had. Wij zullen zijn lessen in de cursus dan ook zeer missen en het zal niet eenvoudig zijn om hiervoor een gelijkwaardige vervanging te vinden.

Onze gevoelens van deelneming gaan in de eerste plaats uit naar zijn echtgenote, Mevrouw Oesterreicher-Lugt te Amsterdam, voor wie het een troost moet zijn, dat haar overleden echtgenoot door zo velen zo zeer gewaardeerd werd.

J. Vinkenborg.

MEVROUW D. v.d. NIEUWENHUIZEN-METTIVIER MEYER

Na tien jaar trouwe dienst, heeft Mevrouw v.d. Nieuwenhuizen gemeend met ingang van september 1967 de administratieve leiding van onze kursus in Amsterdam te moeten neerleggen. In deze tijd heeft zij haar beste krachten gegeven aan de 350 kursisten voor wie zij te midden van het steeds wisselend decor van docenten en onderwerpen, tentamens en examens, het vaste punt was, aan wie men alles vragen kon en die alles wist.

Voor vele kursisten is zij deze tien jaar een grote steun geweest bij de oplossing van hun kursusproblemen en voor de docenten was zij de steeds geduldige vraagbaak en wegwijzer.

Zij heeft haar taak steeds met grote ijver en zeer consciencius vervuld, alles was steeds tot in de puntjes in orde en voor kursisten en docenten, maar ook voor ondergetekende, was ze steeds het levend geweten.

Van buiten af gezien lijkt het allemaal zo eenvoudig; als de programma's verzonden zijn, wacht je maar af wat er komt, schrijft in, houdt presentielijsten bij, vraagt examinatoren en zorgt dat ieder op tijd zijn examen- en tentamenpaperassen heeft. Maar U moest eens weten wat er allemaal aan vast zit: de vele informaties die gevraagd worden, allerlei persoonlijke problemen, al direkt bij de inschrijving, later het nalopen van niet op tijd betalende of te laat formulieren, foto's e.d. inleverende kursisten.

Dan de zorg dat alles op tijd geregeld is, de huur van lokaliteiten, de problemen bij uitvallen van docenten, en als er eenmaal voldoende examinatoren zijn, de indeling der examengroepen en kandidaten, het rondzenden der scripties ter correctie door de docenten, de verwerking der gegevens. En dan vooral de zenuwen dat de docenten en vooral de kursusleider hun gegevens op tijd inzenden, zodat alles tijdig bij de drukker komt.

Tien jaar lang heeft mevrouw v.d. Nieuwenhuizen geen oog van de kalender af gehad en het resultaat was dan ook, dat alles steeds voortreffelijk heeft geklopt, zelfs als degenen die de gegevens moesten inleveren ver op haar tijdschema van voorbereiding ten achter bleven.

Al dit werk is vaak wat ondankbaar, daar men steeds maar mensen achter de vodden moet zitten, op een gegeven ogenblik zelfs streng moet zijn, daar de penningmeester nu eenmaal zijn eisen stelt, er met de examenregelingen niet de hand gelicht kan worden en de tijd voortsnelst.

We zijn Mevrouw v.d. Nieuwenhuizen dankbaar, dat ze ook deze minder prettige zijde van haar werk steeds met grote ijver heeft behartigd. Vergeten we vooral ook niet de voortreffelijke wijze waarop de interessante excursies, die we in de loop der jaren maakten, door haar waren voorbereid, evenals de filmavonden.

Dat alles op de kursus steeds zo geruisloos en perfect liep en dat de naam van de kursus in de loop van de jaren steeds beter is geworden, is zeker mede te danken aan haar voortreffelijke organisatie.

Het is nog even wat onwennig haar niet meer op 't bekende plekje achter in de zaal te midden van vele papieren te vinden. Maar we moeten haar besluit accepteren en hopen, dat we in Mevrouw Strobosch een waardige opvolgster gevonden hebben.

Mevrouw v.d. Nieuwenhuizen was bereid zich nog wel te belasten met de organisatie der vervolgekursus.

Namens de Werkgemeenschap, namens de kursusleiding, docenten en kursisten willen wij vanaf deze plaats Mevrouw v.d. Nieuwenhuizen nog eens hartelijk

dank zeggen voor het vele werk, dat zij heeft verzet en vooral voor de toegewijde wijze waarop zij haar taak heeft vervuld.

J. Vinckenborg.

Op de weekend-conferentie van 29 en 30 april 1967 in de School v. Wijsbegeerten te Amersfoort met het thema:

PSYCHOLOGISCHE ACHTERGRONDEN IN DE KUNST werden de twee volgende voordrachten gehouden. Een derde door de heer Frits Vogels over "Bewegings-theater op basis van mime" leidde ons in één voor ons onbekende maar zeer boeiende wereld. Door de vele aanschouwelijk gemaakte voorbeelden is een verslag niet mogelijk.

Dit mag dan misschien een aanmoediging zijn om het volgend jaar bv. zelf te komen om daarmee niets van het gebodene te behoeven te missen.

Paul ROM (London)

KUNST UND PSYCHOLOGIE

Eine Psychologie der Kunst gibt es nicht, und Rudolf Arnheim nannte eine Sammlung seiner Aufsätze vorsichtigerweise "Towards a Psychology of Art" (2). Zu dem umfangreichen Gegenstand "Psychologie und Kunst" soll nach allgemeinen Leitlinien einiges über Individualpsychologie und Dichtkunst gesagt werden.

I. Kunst, Künste und Künstler

Das Wort "Kunst", das von "können" abgeleitet ist, bezeichnet sowohl eine Fähigkeit, die durch Übung zu einer meisterhaften Fertigkeit geworden ist, als auch deren Ergebnis. Wenn zur Meisterschaft entwickeltes Können vorwiegend von der Nützlichkeit bestimmt ist, dann haben wir Künste wie Kochkunst, Reitkunst, Erziehungskunst, Regierungskunst, usw.; geht dagegen das Kunstschaffen auf "Höheres" hinaus, dann haben wir die bildenden Künste (Bau- und Bildhauerkunst, Malerei, Graphik) und die musischen Künste (Dichtkunst, Musik, Tanz, Theater). Wenn der Künstler in seinem Werk sich und seine geistige Welt nachschafft, so baut, formt, malt, zeichnet, dichtet, singt oder tanzt er nicht nur für sich selbst; er erfüllt damit auch eine soziale Aufgabe. Das Kunstwerk, das so subjektive und objektive Bedeutung hat, kann dem bestehenden gesellschaftlichen Zustand dienen, oder auch idealeren Zuständen im Menschenleben zustreben. Während die Werke der meisten Künstler zeitgebunden sind und Vergangenheit und Gegenwart zum Ausdruck bringen, sind ganz grosse Künstler ihrer Zeit voraus; und manche ihrer Werke gelten als unvergänglich. Wie der Künstler den Zwecken seiner Gesellschaftsordnung dient, können wir der Kunstgeschichte entnehmen.

Während Höhlenzeichnungen der Steinzeit dem Jäger Macht über die dargestellten wilden Tiere geben, also eine magische Wirkung auf die Natur ausüben sollten, dienten Skulpturen von assyrischen Königen auf der Jagd, von Ägyptischen Herrschern als Sieger in der Schlacht, sowie Denkmäler und Gemälde von späteren weltlichen Herrschern, Päpsten und Heiligen, genau so der Verherrlichung einer irdischen oder überirdischen Autorität, wie herrliche Paläste, Tempel und Kathedralen. -Werke wie etwa der Fries des Parthenons, oder die gestickten Wandteppiche von Bayeux, besonders aber Dichtungen, so Platos sokratische Gespräche, Pestalozzis Lienhard und Gertrud, auch Multatulis Max

Havelaar, sollten der Belehrung über geschichtliche und soziale Vorgänge dienen. Vieles von Jonathan Swift, Voltaire, Heine, Multatuli u. a. übt als Satyre eine soziale Kritik an den bestehenden Verhältnissen aus. Während die lyrische Dichtkunst Sehnsucht, Freud und Leid, eines oftmals eitlen Ich wiedergibt ("Ich weiss nicht was soll es bedeuten, dass ich so traurig bin"), tritt das starke Wir in religiösen und politischen Gedichten hervor ("Wir treten mit Beten...; "Wir sind die Kraft..."). Entmutigte Dichter fliehen oft die harte Welt und schaffen in ihren Elfenbeintürmen esoterische Kunst (L'Art pour l'Art). Multatuli fand treffliche Worte über die soziale Aufgabe des Dichters in seinem Erziehungsroman "Die Abenteuer des kleinen Walter" (4) auf den im "Handbuch der Individualpsychologie" (9) sowohl Ida Löwy als auch Sofie Lazarsfeld hinwiesen. Sein Ziel sei weder Ehre noch Geld, sondern: das Wegräumen von Steinen auf dem Lebenswege der Menschen, die sie zum Straucheln bringen können. Und er formulierte sehr schön den von Sofie Lazarsfeld so benannten "Mut zur Unvollkommenheit", wenn er mit den Worten endete: "Seit langem habe ich mich beeifert, hie und da einen Stein aus dem Wege zu räumen. Und wenn es mir nicht glückt, so will ich doch Sorge tragen, dass, wer nach mir kommt, Spuren meiner Anstrengungen vorfindet." (5)

Zusammenfassend kann gesagt werden, dass der Künstler sowohl seine Persönlichkeit, d. h. seinen Lebensstil, zum Ausdruck bringt, als auch verhüllte seelische und gesellschaftliche Zustände lebendig nachgestaltet; dass also die Menschen durch ihn sehen, hören und fühlen lernen können, was im Schosse ihrer Gesellschaft vor sich geht und was ausserhalb des Wissens- und Erfahrungsbereiches der meisten Zeitgenossen liegt. (Natürlich liest der engstirnige Bata-vus Droogstoppel in "Max Havelaar" keine Romane und erklärt ein lyrisches Gedicht von Heine für eine Sammlung von Lügen.)

II. Der Stilbegriff

Alle Kunstwerke gleichen sich darin, dass sie ein einheitliches, charakteristisches Gepräge aufweisen, den Stil. Freud (8) schrieb seine Arbeiten in einem literarischen Stil, der ihm den Goethepreis der Stadt Frankfurt einbrachte - des lebensnäheren Adlers Schreibweise trug ein ganz anderes Gepräge. Kenner unterscheiden bei einem Dichter Jugend- und Altersstil; je nach der Sache spricht man von Baustil, Briefstil usw.; nach dem Land ergibt sich holländischer, italienischer Stil, usw., und die bekanntesten Stilepochen sind Gotik und renaissance. Die Kathedralen der gotischen Epoche sind ausgezeichnet durch aufstrebende, zu Gott führende Linien, und der Louvre in Paris und viele italienische Paläste drücken mit ihren waagrechten Linien die grössere Erdennähe des "wiedergeborenen" Menschen der Renaissance aus.

In der Literaturwissenschaft ist in den letzten Jahrzehnten der Stil zu einem Hauptproblem geworden, und Wolfgang Kayser sagt weiterhin, "das Vergleichen ist für die Stilforschung der wichtigste methodische Begriff geworden" (4, S. 285). Damit ist eine Brücke geschlagen zu Adler, denn der krönende Begriff seiner Vergleichenden Individualpsychologie ist der des Lebensstils.

Die vor-Adlersche wissenschaftliche Psychologie, die keine wissenschaftliche Menschenkenntnis sein wollte (cf. 7), hatte kaum etwas Wichtiges über Kunst und Künstler zu sagen. Freud, der die Kunst, wie alle kulturellen Erscheinungen, auf verdrängte Libido zurückführte, gab zu, "das Wesen der künstlerischen Leistung ist psychoanalytisch unzugänglich". Seine Literaturbetrachtungen sind kaum mehr als geistreiche Gedankenspiele. Obwohl nun Adler den Begriff des Stils mit der Kunst- und Literaturbetrachtung gemein hat, so wollte er doch keine Kunstbetrachtungen anstellen, wenn er sich mit Künstlern und Kunstwerken beschäftigte. Er wollte nur bescheidene Hinweise geben, die unser Verstehen

fördern können, und warnte, "dass der Reiz eines Kunstwerkes aus der Synthese stammt, während die Analyse entgöttert und entweiht" (l. S. 192).

Verschiedentlich wies er darauf hin, dass die Entwicklung einer meisterhaften Fähigkeit die Überkompensation einer Minderwertigkeit sein kann, z. B. der Augen, was häufig bei Malern und Dichtern der Fall ist. Er pries die Dichter als Menschenkenner und Führer der Menschheit und sagte, dass die Wissenschaft insofern hinter deren greifbar dargebotenen Einsichten in menschliches Verhalten zurückbleibe, als sie dieselben Einsichten in abstrakte Begriffe fassen müsse. Er gab in einem Vortrag über Bergers Novelle "Hofrath Eysenhardt" (l. S. 189) ein Beispiel dafür, wie seine Lehre für das Verstehen von Gestalten der Dichtung angewendet werden kann, und eine Reihe seiner Anhänger sind ihm seither auf diesem Wege gefolgt. (Cf. 9, II, S. 190). Hier folge ein weiteres, einfaches Beispiel.

III. Siegfried in individualpsychologischer Sicht

Bei einer Betrachtung des Helden, der im ersten Teil des Nibelungenliedes (6) im Vordergrund steht, wären folgende Fragen aufzuwerfen: Welches ist Siegfrieds Ausgangssituation; welches sein Persönlichkeitsideal? Zielen alle Linien seines Verhaltens auf dieses Leitbild hin, und bilden sie einen einheitlichen Lebensstil? Ist dieser Lebensstil geeignet, seinen Träger zum guten Freund, Berufstätigen und Liebenden zu machen, oder muss er zu Konflikten führen? Erweist sich der von Goethe so hochgepriesene unbekannt mittelalterliche Dichter als guter Menschenkenner, von dem wir lernen können? -

Siegfried genießt als schöner, kräftiger Sohn eines edlen Königspaares eine vorzügliche Ausbildung zum Ritter, lehnt es jedoch ab, nach der Schwertüberreichung eine der ihn bewundernden Schönen zu heiraten und König zu werden, was sein Vater ihm vorschlägt. (War er "amtsmüde" geworden oder wollte er es seinem Sohn zu leicht machen? Der Dichter sagt es uns nicht.)

Offenbar hat Siegfried als einziger Sohn ein übertrieben hohes Leitbild von einzigartiger, edler Heldenhaftigkeit gewählt; dieses Persönlichkeitsideal sieht der junge Mann in der Rolle des Königs in Xanten nicht verwirklicht. Er ist wohl auch für die Aufgabe des Ehemannes nicht gut vorbereitet worden. So zieht er in die Welt, um sich und den Anderen zu beweisen, dass er ein überragender, edler Held ist. Das führt ihn zunächst dazu, den Burgunden in Worms kindisch-arrogant gegenüberzutreten, nachdem er erst gezweifelt hatte, ob er Halt machen solle, und doch gekommen war, um Kriemhild zu gewinnen. Nachdem die Burgunden auf Hagens weisen Rat hin seine Überlegenheit nicht antasten, wird er ihnen ein überguter Freund.

Der grosse Waffenheld zweifelt aber an seiner Männlichkeit und hält die Frauen für gefährlich: "man muss ihnen so lange wie möglich aus dem Wege gehen, oder sie mit magischen Mitteln überwinden" - das sagt seine Haltung. Er vergisst, dass er Kriemhildens wegen gekommen ist, und ist gleich bereit, den Burgunden in ihren Kriegen zu helfen und Brunhild mit dem geheimen Mittel der Tarnkappe für Gunther zu gewinnen. Nach dieser längeren "Distanzierung" (cf. 1, S. 68) heiratet er Kriemhild endlich, herrscht in Xanten und bekommt auch einen Sohn. Später lässt der Dichter Siegfried seine geschwätzig-stolze Frau prügeln - was als schwächliche Kompensationsform eines Minderwertigkeitsgefühls gegenüber der Frau aufgefasst werden kann.

Siegfried erfüllt also glänzend die Aufgaben des heldischen Ritters und Königs und findet schliesslich auch den Weg in die Ehe. Doch er begegnet seiner Frau nicht mit vollkommenem Selbstvertrauen und gibt ihr den Brunhild entwendeten Gürtel, um ihr seine Männlichkeit greifbar darzutun. Er tut auch als Freund zu

viel für die Burgunden und erweckt ihre Minderwertigkeitsgefühle, die sie weder zu ertragen noch konstruktiv zu kompensieren wissen. So bezeichnet die menschenkenntnisarme, furchtsame Kriemhild dem raffinierten Hagen Siegfrieds verwundbare Stelle auf dem Rücken, und Hagen kompensiert aggressiv die heimliche Angst vor Siegfried, indem er ihn ermordet... - Auch die anderen Gestalten des Nibelungenliedes sind so lebenswahr dargestellt, dass wir Adlers wissenschaftliche Befunde bestätigt finden, wenn wir ihrem Lebensstil nachspüren.

Die Lektüre des ganzen Nibelungenliedes wird natürlich mehr als diese gedrängte Zusammenfassung von der überlegenen Menschenkenntnis des Dichters überzeugen, der ein unvergängliches Werk der Weltliteratur geschaffen hat. (cf. 6)

Während Freud in seinen Literaturbetrachtungen (3) den Dichtergestalten seine abstrakten Begriffe systemgerecht unterlegt, geht Adler immer von der einmaligen Persönlichkeit aus, in die er sich einfühlt, und deren individuelles Bewegungsgesetz er zu erfassen sucht. "Wir wollen das reiche Gut unserer Dichter und Denker unangetastet lassen", schrieb er "wollen vielmehr an ihren Schöpfungen ermessen, ob wir auf richtigem Wege sind, und wieviel wir mit unserer Arbeitsmethode der Individualpsychologie davon begreifen werden". (1, S. 192)

Literaturhinweise.

1. Adler, Alfred, Praxis und Theorie der Individualpsychologie, Bergmann, München, 1930
2. Arnheim, Rudolf, Towards a Psychology of Art, Faber, London, 1967
3. Freud, Sigmund, Das Unheimliche, Aufsätze zur Literatur, Fischer, Frankfurt, 1963
4. Kayser, Wolfgang, Das Sprachliche Kunstwerk, Francke, Bern und München, 1948 (10. Aufl. 1964)
5. Multatuli (Eduard Douwes Dekker), Walther, Humoristischer Roman, Übs. Karl Mischke, Hendel, Halle a. d. S., o. J.
6. Nibelungenlied, Das, Übertragung von Karl Simrock, Berlin 1926. -Eine sehr angenehm lesbare englische Übersetzung mit reichem literarischem Apparat erschien 1964 von A. T. Hatto, als Penguin Classic.
7. Rom, Paul, Alfred Adler und die wissenschaftliche Menschenkenntnis, Waldemar Kramer, Frankfurt, 1966
8. Rom, Paul, Sigmund Freud (Köpfe des 20. Jahrhunderts), Colloquium Verlag, Berlin, 1966
9. Wexberg, Erwin, Herausgeber von: Handbuch der Individualpsychologie, 2 Bände, Bergmann, 1926 (Eine neue Nachdruck-Ausgabe ist nunmehr wieder erhältlich durch E. J. Bonset, P. C. Hoofstraat 145, Amsterdam-7.

Sender: Paul Rom, 6, Vale Rise
London, NW11

De nummers 7 en 8 werden door de heer Paul Rom aan onze werkgemeenschap geschonken, mede als aandenken aan de conferentie, waarvoor we hem nogmaals hartelijk dank zeggen.

Een korte bespreking, die wij graag in dit nummer hadden opgenomen, moet helaas door ziekte en overbelasting van de leden der wetenschappelijke commissie worden uitgesteld.

IS MUZIEK EEN PSYCHISCHE UITING?

Een beknopte inhoud van de voordracht, gehouden te Amersfoort op het weekend 29 en 30 april 1967 door Mevrouw E. Lebret, muzieklerares, volgt hier, helaas zonder de verduidelijkende muzikale illustraties van de band, of door Mevrouw Lebret zelf ten gehore gebracht.

"Warum glückt es dir nie, Musik mit Worten zu schildern?
"Weil sie, ein rein Element, Bild und Gedanken verschmäh't
"Selbst das Gefühl ist nur ein sanft durchschimmernder
"Flussgrund drauf ihr klindender Strom schwellend und sinkend
"entrollt.

(Eduard Hanslick)

Om tot een beschouwing van de muzikale kunstenaar en zijn verhouding tot de wereld, en zijn intentie's ten opzichte van die wereld te komen, zullen we ons eerst een beeld moeten vormen van datgene, waarmee hij zijn publiek tracht te bereiken.

En dat is niet zo eenvoudig als het lijkt. Muziek is niet zonder meer "die en die sonate van Beethoven, van Mozart, of dat vreemde werk van Schönberg." De bron waaruit deze muziek is voortgekomen, is dezelfde bron, waaruit alle muziek is gevloeid, in alle tijden, maar die mét die tijden anders werd beleefd.

Om enigszins te karakteriseren, waarmee de muzikale kunstenaar te maken heeft, wil ik enige definities van muziek geven, die in de loop der tijden door grote geesten zijn geuit, en waaruit dadelijk blijken zal, hoe moeilijk ons onderwerp is.

De Griekse denkers zagen in de wereld der tonen de laatste en diepste openbaring van het Zijn, van de alles scheppende kracht.

Dante, de Middeleeuwer zegt:

Bevor die Engel sangen, deren Sang nur Nachklang ist vom
Lied der ew'gen Sphären.

Leibnitz (17de en 18de eeuw):

"Die Musik ist eine verborgene arithmetische Übung der Seele,
die aber dabei nicht weisz, dasz sie mit Zahlen umgeht.

Goethe (n. a. v. Bach's muziek):

... als wenn die ewige Harmonie sich mit sichselbst unter-
hielte, wie's sich etwa in Gottes Busen kurz vor der Welt
schöpfung möchte zugetragen haben.

Wagner (idem): Elementare Planetenkräfte, physisch belebt".

Kant:

"De muziek heeft geen andere taak te vervullen dan het opwek-
ken van lichamelijke processen, die de gezondheid bevorderen.
(Wie had in Kant een muziektherapeut verwacht?)

Schopenhauer: "Man könnte die Welt ebensowohl verkörperte Musik, als ver-
körperter Willen nennen."

Die erscheinende Welt oder die Natur, und die Musik sind als
zwei verschiedene Ausdrücke derselben Sache anzusehen".

In de muziek zijn duidelijk drie elementen te onderscheiden, die in nauw ver-
band staan met het menselijk wezen.

De melodie, zijnde voorstelbaar, als een soort denken; het ritme, als voelbaar,
te maken hebbende met het hart, en de maat, als wilselement.

Beschouwen we nu bovengenoemde definities, dan is het alsof de muziek langzaam vanuit de kosmos tot ons afdaalt en via het denkelement geleidelijk in het wilsleven komt.

Het spreekt vanzelf dat de kunstenaar met dit proces mee evolueert. In de Middeleeuwse kloosters ontwikkelde zich de meerstemmigheid, die, als een ingewikkeld stemmenweefsel, zich heel sterk in gedachtenvormen heeft bewogen, gedachtenvormen, die niet individueel getint waren. Het doel van deze muziek was: God te verheerlijken, geen aards publiek dus, anonieme monniken als uitvoerders.

Langzaam aan begint het ritme, als gevoelselement de muziek te doordringen, en ten tijde van Leibnitz is dit proces zover doorgedaan, dat muzikaal denken, voelen en willen elkaar in de Barokmuziek op bijna ideale wijze doordringen.

Pythagoras was de eerste, die de toonverhoudingen onderzocht op de quantiteit, en daarbij de mathematische grondslag der muziek blootlegde. Wie interesseert zich daar nu nog voor? behalve de vakmusici? Het publiek zeker niet! En toch kan dit ons een eind op weg helpen om onze relatie tot de muziek te begrijpen.

Met een variatie op het woord van Goethe:

Wär nicht das Auge sonnenhaft,
Wie könnten wir das Licht erblicken?

zouden we kunnen zeggen:

Wär nicht das Menschenwesen musikalisch,
Wie könnte es Musik erleben?

en nu muzikaal niet alleen opgevat als "muzikaal begaafd", maar als "muzikaal gebouwd", zowel psychisch als fysiek.

Een Zwitsers mathematicus uit onze tijd, Hans Kayser, heeft uit talrijke geschriften nagewezen, hoe de getalsverhoudingen, waaruit de muziek is opgebouwd in de hele natuur leven; zowel in het plantenrijk als in de kristallen, in de opbouw der aardlagen, als ook in de menselijke gestalte, in de proporties van het skelet.

Zo komen we tot een veel verder reikende relatie, dan gemeenlijk wordt aangenomen.

Hans Kayser stelt tegenover de Aisthesis, de wereldbeschouwing, de Akroasis, de wereldaanhoring. Dat, wat wij horen, is tegelijkertijd in de harmonikale wetten in de hele natuur waar te nemen. Hier komen we dus dicht bij de eerder genoemde definitie van Schopenhauer.

Het clavecymbel, als begeleidingsinstrument, ontwikkelde zich tot de piano, als solo-instrument. Nu is de "verkörperte Weltenwille" binnen het bereik van de individuele speler gekomen. Een grote toonumfang, dynamische mogelijkheden (hard en zacht: piano en forte!) en een mechaniek die elke spierbeweging, hoe miniem ook, opvangt en tot uitdrukking brengt, maken een individuele interpretatie mogelijk.

Maar wat is een individuele interpretatie? Het hoorbaar maken van die harmonikale wetten, die proporties, die in de natuur leven? Is het dát, wat Liszt liet horen?

Als het individu zich gaat uiten, dan spelen nog een menigte andere factoren een rol: gevoelsfactoren, die we als individualpsychologen zo goed kennen. Het "spelen voor een publiek" kan ook zijn: het "bespelen van een publiek", waaraan de kunstenaar, als hij niet diep doordrongen is van het feit, dat muziek maken "dienen" is, het een en ander kan ontlenen, zoals bevrediging van machtsgevoelens, compensatie van minderwaardigheidsgevoelens, etc., etc.

Het is voor een publiek uiterst moeilijk, om uit te maken, of muziek hoort, of een ontlading van menselijk gevoel in muzikale termen. Want de gevoelens van het publiek trillen ook mee!

De Ik-gerichte interpretatie was lange tijd stijlideaal, niet in het minst door toedoen van Liszt, de eerste, die een pianotechniek ontwikkelde, waardoor hij z'n gevoelens de vrije loop kon laten. Emotie was hem alles, de dynamische mogelijkheden van de piano buitte hij uit, en het publiek.... vindt het heerlijk "meegenomen te worden". Op deze wijze is de muziek weerloos geworden, overgeleverd aan de menselijke affecten. Ze is als een geliefde, die men in zijn dienst stelt, die men kan bekleden met gewaden van vals gevoel, op wie men zijn woede kan koelen, of zijn sentiment kwijt kan. Dit alles is in de handen van de kunstenaar gelegd. ZIJN LEVENSTIJL SPIEGELT ZICH IN DE INTERPRETATIE.

Wat bewerkt nu eigenlijk de muziek in de hoorder? Heeft Kant gelijk, als hij zegt, dat muziek lichamelijke processen in ons opwekt die de gezondheid bevorderen?

Dat hebben onderzoekers op dit gebied kunnen bevestigen: invloeden op ademhaling en bloedsomloop via het vegetatieve zenuwstelsel en vooral invloed op de bewegingstendens.

Elke muzikale impressie beïnvloedt het hele motorische gebied en zou dit in beweging zetten, ware er niet een controlerende rem in de persoonlijkheid, die dit belette.

Primitieven en kinderen kennen geen muziek zonder beweging, zonder dans. De vibraties waarmee het lichaam op de luchttrillingen reageert hebben onvermijdelijk een effect op de sfeer der zinnelijke gevoelens, die echter geen "muzikale" gevoelens zijn. Zelfs bij doofstommen zijn dergelijke door vibraties veroorzaakte elementaire lust- en onlustgevoelens geconstateerd. (Révész.)

Hieruit is de conclusie te trekken dat eigenlijk het meeste, wat het publiek opneemt van muziek, nog deze elementaire gevoelens zijn. Ook het applaus is, van hieruit bekeken nog als een ontlading van bewegingsdrang te zien. De ademloze stilte, die op het klinken van echte muziek zou moeten volgen, wordt hiermee altijd weer verscheurd.

De levensstijl van de kunstenaar bepaalt dus zijn intentie's t.o.v. de wereld. Hij behoort te weten, wat hij met zijn interpretatie bewerken kan: ten goede of ten kwade. Hij draagt de verantwoordelijkheid voor de opgewekte emotie's..... of niet. Denken we eens aan de negerbands, die het Europees publiek zo gemakkelijk in een (ongezonde?) trance brengen. Wat een compensatie voor het minderwaardigheidsgevoel van deze groep!

Het tegendeel bewerken de concerten van "moderne" muziek, diedrgl. processen geheel negeren, vandaar dat ze weinig geliefd zijn bij het publiek.

Echte muzikale kunstenaars zullen toch iets te voorschijn proberen te brengen van de "verkörperte Weltenwille", of van "kosmisch Zijn", dat door die dikke laag van menselijke gevoelens heen moet schijnen, en als zodanig niet alleen lustvol, maar ook verheffend werkt.

Alleen de héél groten slagen daarin. Dat zijn dan dezulken, die in staat zijn, in hun interpretatie door eigen gevoelswereld heen, met de werkelijke muziek in gemeenschap te treden, en deze gemeenschap dan bovendien nog op hun publiek kunnen overdragen.

En dit is een zeldzaam gebeuren.

Terugkomende op de titel van mijn voordracht zou ik willen stellen dat muziek zeer zeker een psychische uiting is, doch niet in de zin van een persoonlijk psychische uiting.

Het is de zeldzame verschijning van het veralgemeende, collectief psychische in de harmonikale wetten van de klank.

Elisabeth Lebret.

BESCHOUWINGEN over ALCOHOLISME EN ANDERE VORMEN VAN VERSLAVING.

Voordracht, gehouden te Utrecht op 1 april door de Heer H. J. Krauweel directeur van het Med. Consultatie Bureau voor Alcoholisme te Amsterdam.

(ongecorrigeerd)

Theoretisch is te zeggen dat elke vorm van het zoeken van de roes een overcompensatie moet zijn van de "utter power" welke nodig is voor de "Wille zur Macht". Practisch lukt het echter niet om de verschijnselen van het menselijke leven in het een of ander raamwerk te passen. Enkele grensoverschrijdingen wil spreker in beschouwing nemen.

Onder de in ons land voorkomende verslavingsvormen, neemt de alcohol wel de voornaamste plaats in. Er is echter een typische ambivalentie t. a. v. de roesverwekkers. Men kan bv. rustig een vat jenever openlijk dragen, maar voor een plukje marihuana gaat men direct een half jaar achter slot.

Bij een psychische benadering moeten wel bepaalde situaties in aanmerking genomen worden. De arme Indiaan, die een weinig cola-blad gebruikt wordt toch anders gezien dan de westerse stedeling, die hetzelfde zou doen. En dichterbij constateren we dat in Frankrijk t. a. v. dronkenschap geheel andere maatstaven gelden dan hier. Wie neemt het de Fransman nu kwalijk als hij de hele dag een beetje aangeschoten is? Als hij maar functioneert. Dat geldt hier niet. Maar daarom wordt hier na zessen en te middernacht meer gedronken en de conflicten daaruit voortkomende zijn navenant.

Zelfs binnen de grenzen van ons land heersen verschillende opvattingen over al of niet toelaatbaarheden; en hieruit blijkt dan reeds de moeilijkheid om bepaalde verschijnselen in een gegeven raam te passen. Ook de mening dat bepaalde godsdienstige groepen tot meer of minder alcoholgebruik tenderen, is niet zonder meer vol te houden gezien de uiteenlopende typering van bv. een Franse, een Noord- of een Zuid Nederlandse Katholiek. Bovendien blijkt dan nog dat de consumptie per hoofd nagenoeg geen verschil oplevert in provincies met uitgesproken tegengesteld godsdienstig karakter. Statistisch is deze zaak dus evenmin houdbaar, en moeten we het dus waarschijnlijk toch met psychische opvattingen doen, hoewel ook deze moeilijk in de leefgewoonten te plaatsen zijn.

De oprichter van de Anonieme Alcoholgroep in Amerika zegt van deze mensen dat zij "Childish, emotional en "grand signeur" zijn hetgeen geheel past in de denkschool van Adler wanneer we spreken over compensatie en over-compensatie, doch ook hier is voorzichtigheid geboden bij de beoordeling. Bekend is ook dat de psychiatrie roesverschijnselen met anexe neurotiserende en psychopatiserende factoren beredeneert vanuit een psychisch trauma, maar hiertegenover komt weer de bio-chemicus met de theorie van de klierwerking. Beide opvattingen zijn aan te tonen en komen dikwijls gecombineerd voor.

En dan ook nog is de zienswijze inzake de behandeling afhankelijk van de plaats ter wereld. In Chili bv. is de zorg voor alcoholici zeer physisch bepaald. Daar werkt de psychiater op de achter- en de internist op de voorgrond. Doch beiden zijn veelal afhankelijk van de maatsch. werker die op grond van de economische omstandigheden van de patient een behandeling kan doen stoppen.

Met deze inleiding heeft de hr. Kr. willen laten zien, dat het alcoholprobleem niet zo eenvoudig is als de drankbestrijders menen met hun: "Als er maar niet gedronken werd, dan.....".

Prof. Jellineck, naar wien de kliniek te Amsterdam is genoemd, zegt in zijn boek, "Het Kleine Amerika": "Bedenk dat de mens met de goederen dezer wereld evenzo goed handelt dan dat hij er het slachtoffer van is, dwz. dat de goederen dan met hem handelen", en daarvan is de alcohol er één van, en zo oud, dat haar oorsprong niet is na te gaan.

De twee polen waartussen bij alcoholgebruik wordt geleefd zijn: ELLEENDE en HEERLIJKHEID.

Aldous Huxley zegt in zijn "Brave New World" dat hoe wij ook leven hoe gering ook de frustratie van de mens zal zijn, hij toch zal blijven zoeken naar extase. Zo is ons bekend van primitieve indianenstammen, die mescal gebruiken om daarmee in staat van elatie te komen, dat het hun beter gelukt om in de Hemel te zien en met het goddelijke samen te zijn, dan wanneer zij broodje nuchter zijn. Volgen we de dichter Vinkenoog, dan wil hij eigenlijk hetzelfde en vraagt men jongeren naar hun bevindingen dan heet het dat kleuren en muziek zoveel beter uitkomen. Samenvattend: men wil dus de deuren van de perseptie wijder openen. En ja. . . . dat kan tot heerlijkheid of ellende voeren, dat hangt er maar van af wat zich achter die deuren bevindt.

Merkwaardig is dat de mens altijd heeft geprobeerd aan deze wereld te ontkomen dan wel er door heen te dringen tot waar hij eigenlijk zou willen zijn. Dus toch een "Wille zur Macht"? Hoewel, ieder kent de nieuwsgierigheid om achter het gordijn te willen kijken dat voor de Hemel hangt. Ook bij de jonge Amsterdamse roeszoekers ligt het motief meer bij een "betere wereld", dan bij het echappisme. Overigens eindigen ze meestal met het stukje ellende dat ze hebben of zijn. De mens heeft nu eenmaal de alcohol leren kennen. Hij is er over gestruikeld en hij heeft ontdekt dat het een stemmingsverandering teweeg brengt dwz. zijn omgeving zal dat hebben ontdekt (de geest uit de fles). Zelf brengt hij het niet in verband met zijn ellende. Er wordt gedronken omdat het zo lekker gaat, er wordt gedronken op de gezondheid bij huwelijk en doop en men drinkt avondmaalswijn als symbool van het bloed van Christus. En daarmee zijn we dan samen. SAMEN ZIJN WE DE LEVENSTROOM DEELACHTIG.

Zeer waarschijnlijk ligt hier de autoriteit, welke de alcohol, ondanks haar nadelen, onder de mensen geniet.

Hieraan komt uit dat stoffen autoriteit en macht kunnen hebben en dat er een wisselwerking bestaat tussen mensen en goederen.

Bij feesten en bij oorlog hoort de roes. Wanneer het dus als eerste symbolisch te beschouwen is en vervolgens een functie in de gemeenschap krijgt, dan komt vanzelf het moment dat men gaat profaneren. "Op elkaars gezondheid" wordt dan tot drinken op eigen gezondheid en daarmee krijgt het pas recht een grote plaats in het bestaan; want nu neemt men het in voorraad. Het komt tot opstapeling.

De macht van het voorhanden hebben van materiaal is één der gevaarlijkste punten in ons collectieve mensenbestaan.

Want wat zou je er al niet mee kunnen! Kinderen ook: als ze genoeg stenen hebben, gaan ze er mee gooien. Deze dingen moeten we onder ogen zien, de mens is immers niet veel verder dan kinderen - soms. Bezien we nu de geweldige opstapeling in de wereld (N.B. : 10% der Fransen leeft van de wijnindustrie) dan stijgt daarmee de betekenis. Er gaat aanmoediging (slogans!) uit van hen die gestapeld hebben.

Deze factoren: de macht, de functie, de profane individuele zaak en de aanmoediging voortvloeiende uit de goederen zelf vormen een onoverwinnelijke trust (hypothese van Jellineck).

De overige roesmiddelen geven een geheel ander beeld. Hier is geen sprake van een gezamenlijk beleven, zoals bij de alcohol. Wel treft men diverse groepjes aan die met deze roesmiddelen manipuleren, doch hier geldt een economische of criminele reden. (men is immers van elkaar afhankelijk om er aan te kunnen komen).

Het meest onschuldige onder deze roesmiddelen is de marihuana. De marihuana-rokers voelen zich ten onrechte beticht van crimineel handelen. Zij zouden haar uit de opiumwet geschrapt willen zien, en beroepen zich daarvoor op een uitspraak van dr. de Vaal, dat marihuana niet zo slecht zou zijn als de alcohol. Opgemerkt moet echter worden dat dr. de Vaal met deze uitspraak doelde op het ontbreken van de lich. ontwenningssverschijnselen, die bij o. a. de alcohol verschrikkelijk zijn).

De gezondheidsspecialisten zijn evenwel niet zonder reden bevreesd voor de ontaar-

ding van dit onschuldige gebruik. Op den duur zal men waarschijnlijk ook andere roesverwekkers willen proberen. Men streeft immers naar een beter effect! Het is daarom, dat de behandeling bij deze jeugdige patienten aanvangt bij het gevecht tegen de gemeenschap die hen gelegenheid geeft zich te rechtvaardigen. Dit is dan de kwalijke kant van de minder gevaarlijke roesstoffen.

Maar als het nu om die elatie gaat. En dat is het, meent de hr. Kr. want daar begint het dan toch mee. De roes is niet gefintieerd om schade te doen maar ontstaat tot pijnlijke verbazing. Bovendien ligt het allemaal tragsgewijs, beginnend met een kleinigheidje.

Terugkomende op de theorie van Jellineck, ontstaan uit het onderzoek van een duizendtal verslaafden (meest alcoholici) kan gewezen worden op twee onderscheiden kenmerken:

De verslaafde alcoholist kan zonder uitzondering niet ophouden, terwijl de niet-verslaafde dat uiteindelijk wél kan.

Daarbij vertonen de eersten reeds nevenverschijnselen als daarvoor nog geen reden is. De verschillen tussen de wel- en niet-verslaafden zijn echter zo subtiel, dat voor beiden de enig veilige weg de volledige onthouding moet zijn. Deze "opgelegde" onthouding wordt dan als een aanranding van persoonlijke vrijheid beleefd en daarom slecht verdragen. Zij WETEN ECHTER NIET DAT MEN VRIJ MOET ZIJN IN KEUZE (Adler). Zij voelen zich juist belemmerd in hun keuze en wijten dit aan de omgeving, waarmee ze de conditie "buiten" zich i. p. v. "in" zich leggen.

Dit is de kern van de zaak, waarmee alle roeszoekenden geconfronteerd worden. Bedenken we daarbij de eerder genoemde karaktertekening: "Childish, emotional en "Grand-signeur" uithangen met daaraan toegevoegd het tikkeltje homo-erotische uit de psycho-analyse, dan staan ze hiermee ten voeten uit.

Hoe ver moet het nu komen om tot een alcoholist gerekend te worden?

Is het bv. nodig om eerst een rode punt aan de neus te hebben, alle zakken kapot, zodat het geld er door rolt? Daarbij én gescheiden én zonder werk enz. . In dat stadium is hij het zeker wel, maar daarvoor zijn vele momenten die ten nauwste te maken hebben met de belastingsmogelijkheid van de mens zelf en van de omgeving. In de relaties tussen mensen gelden zowel individuele als milieu normen, die een hartig woordje meespreken. Tot besluit besprak de heer Krauweel nog HOE MEN HET ALCOHOLPROBLEEM TE LIJF GAAT.

Hoewel tegenwoordig veel met medicamenten kan worden gedaan, onderstreept spreker de waarde van het gesprek ofwel de therapie in verschillende vormen.

Er zijn bruikbare groepstherapieën zoals bv. de kleine groepen van patienten die met elkaar kunnen praten en elkaar zelfs een beetje kunnen frustreren en deze bieden soms meer mogelijkheid tot herstel dan het gesprek met de arts, dat zich in een autoritaire sfeer afspeelt.

L. R. -St.

AFLOSSING VAN DE WACHT OP DE KURSUS

Met ingang van september van dit jaar heeft Mevrouw v. d. Nieuwenhuizen de administratieve leiding van onze cursus neergelegd.

Wij waren zo gelukkig ons lid en oud-kursiste, Mevrouw N. J. M. Strobosch-van Duyne bereid te vinden om deze zeker niet gemakkelijke taak van haar over te nemen. We heten haar hartelijk welkom en hopen dat de organisatie en afwikkeling van de administratieve leiding van de cursus onder haar leiding op dezelfde voortreffelijke en prettige wijze zal worden voortgezet. Voor een woord van dank aan het adres van de scheidende functionaris, zie elders in dit nummer.

Het Bestuur.